

Stredoveký a ranonovoveký sakrálny mobiliár v zbierkach Liptovského múzea

Tomáš Pastucha

<https://doi.org/10.54937/nhe.2026.15.1.49-60>

Medieval and early modern sacral furniture in the collections of the Liptov Museum

Abstract: *Sacral furniture fully supplements the interior of churches, performing not only a practical, but also a decorative and religious function. Furniture is also unique evidence of historical, religious and cultural development. Adding new inventory or replacing old inventory with newer pieces reflects the specific requirements of the age, or the donor or a specific religious community.*

The Liptov Museum keeps in its collections a wide range of items of equipment, mainly from Liptov churches, which captures a wide period from the end of the 15th century to the turn of the 19th - 20th centuries. These have been presented in recent decades as part of the permanent exhibition "Sacral Art". This exhibition will be reinstalled in the near future, providing the opportunity to update it.

The article brings an analysis of sacred furniture in the museum's collection as a source for knowledge of the religious development of the region. Within the period studied, from the beginning of the 15th century to the end of the 18th century, the author demonstrates to what extent the construction of new churches, the Reformation and the subsequent Counter-Reformation had an impact on the emergence and development of furniture in the Liptov region. He also contrasts these findings with general artistic trends and the gradual change of artistic styles. When observing artistic styles, dating, and also the depiction of specific motifs, not only are general trends but also regional specifics are fully identified.

Keywords: *Sacral Furniture, Gothic, Renaissance, Baroque, Protestant Reformation, Counter-Reformation*

Úvod

Pojem sakrálny mobiliár zahrňuje súbor zariadenia kostolov a ďalších cirkevných stavieb. Predstavuje široké spektrum predmetov, vrátane oltárov, lavíc, kazateľníc, sôch či obrazov. Ide teda nielen o predmety nevyhnutné pre konanie bohoslužieb, ale aj o objekty s primárne dekoračnou resp. kultovou funkciou. Vo všeobecnosti platí, že mobiliár plnohodnotne dotvára prostredie interiéru chrámu.

Mobiliár je zároveň jedinečným svedectvom historického, náboženského a kultúrneho vývoja. Dopĺňanie nového inventáru, prípadne výmena starého inventáru za novší, to všetko odzrkadľuje špecifické požiadavky doby, ale nepriamo nám hovorí aj o náboženskej komunite a donátorovi či donátoroch. Doplnenie novej výzdoby či mobiliára si vyžadovalo finančné prostriedky, ktorých výška sa odvíjala od kvality prevedenia, použitých materiálov, miesta vyhotovenia a mnohých iných okolností. Existujúci resp. dochovaný sakrálny mobiliár preto odzrkadľuje finančné možnosti farnosti či jej donátora. Slabé finančné možnosti sa tak môžu prejavíť nielen na jednoduchšom prevedení diela, ale aj na jeho úplnej absencii v sakrálnom priestore. V iných prípadoch mohlo dôjsť k odkúpeniu staršieho a opotrebovaného mobiliára z iných lokalít, prípadne k neobmieňaniu pôvodného zastaraného vybavenia.

Súčasná spoločnosť dokáže oceniť dochované exempláre mobiliárov v gotickom, renesančnom, či barokovom štýle, keďže ide o jedinečné hmotné doklady svojej epochy. Takéto nazeranie je diametrálne odlišné v porovnaní s minulosťou, kedy striedajúce sa umelecké štýly, historický a náboženský vývoj ovplyvňovali aj pohľad spoločnosti na umenie. Staršie kusy umelecky prepracovaného mobiliára tak mohli byť považované za opotrebované, nemoderné, neaktuálne, prípadne nezodpovedajúce aktuálnym potrebám spoločnosti. Dochovanosť týchto predmetov na pôvodnom mieste tak môžeme chápať napríklad aj ako odraz slabších finančných možností farnosti a donátora. Inou príčinou mohol byť nezáujem, neochota k obmene inventáru.

Sakrálny mobiliár neoddeliteľne patrí k chrámom, no v mnohých prípadoch sa už na svojom pôvodnom mieste nenachádza a neplní už svoj pôvodný účel. Dôvody opustenia pôvodného priestoru sú rôznorodé, rovnako ako aj ďalšie osudy hnuťelných sakrálnych predmetov. Nezriedka tak sakrálny mobiliár končí aj v zbierkach pamäťových inštitúcií, teda múzeí a galérií. Liptovské múzeum nie je výnimkou.

Liptovské múzeum vzniklo v roku 1912. Jeho vznik bol vyvrcholením niekoľko-ročného úsilia bratov Júliusa a Artúra Kürtiovcov, ktorí stáli pri zrode myšlienky vybudovať v Ružomberku inštitúciu, ktorá by na vedeckých základoch mapovala minulosť i súčasnosť vtedajšej Liptovskej stolice. Pôvodným sídlom múzea bol dnes už zaniknutý objekt starej fary, ktorá sa nachádzala na mieste súčasného mauzólea Andreja Hlinku. V rokoch 1935 – 1937 bola podľa projektu architekta Vojtecha Donnara vybudovaná súčasná sídelná budova múzea, v nasledujúcich desaťročiach múzeum získalo do svojej správy viaceré objekty na území Liptova.¹ V súčasnosti múzeum sprístupňuje 10 objektov na území okresov Liptovský Mikuláš a Ružomberok.

Už v prvých rokoch fungovania múzea sa do múzea dostali aj niektoré prvky sakrálného mobiliáru, najmä z kostolov nachádzajúcich sa na území niekdajšej Liptovskej stolice.² Zbierka predmetov so sakrálnou tematikou sa postupne rozširovala, pričom najvýraznejšie akvizície nastali v súvislosti s výstavbou vodného diela Liptovská Mara, kedy sa do Liptovského múzea dostali mnohé časti pôvodného mobiliáru chrámov v zátopovej

¹ DZURIAK, Karol (zost.). *Stovka 100 Liptovského múzea v Ružomberku*. Ružomberok : Liptovské múzeum v Ružomberku, 2013, s. 10 – 15.

² DZURIAK, Karol (zost.). *Stovka 100 Liptovského múzea v Ružomberku*, s. 119 – 121.

oblasti. V súčasnosti Liptovské múzeum uchováva širokú škálu predmetov vybavenia prevažne z liptovských kostolov, ktoré v priereze zachytávajú rozsiahle obdobie od konca 15. storočia až do prelomu 19. – 20. storočia.

Dlhodobá a cielene budovaná zbierka sakrálného mobiliára je v posledných desaťročiach prezentovaná v samostatnej expozícii *Sakrálné umenie* v sídelnej budove múzea v Ružomberku. Múzeum v posledných rokoch prechádza postupnou obnovou, pričom rozsah rekonštrukčných prác si v roku 2025 vyžadoval úplné zatvorenie sídelnej budovy pre návštevnícku verejnosť. Jednou z nadchádzajúcich výziev je potreba reінštalácie expozície *Sakrálné umenie*, čím sa v súčasnosti otvára príležitosť jej aktualizácie.

Predmetom tejto štúdie je analýza exemplárov sakrálného mobiliára v zbierkovom fonde Liptovského múzea. Základným cieľom je vsadenie týchto zbierkových predmetov do historického kontextu, pričom sa črtajú viaceré čiastkové ciele resp. výskumné otázky. V skúmanom období sa vystriedalo viacero umeleckých slohov, z ktorých jednoznačne dominujú gotika, renesancia a barok. Analýza zbierkového fondu môže ukázať, v akej miere sú tieto univerzálne umelecké slohy rozšírené na Liptove, resp. nakoľko vývoj na Liptove zodpovedá celoeurópskemu kontextu. Nemenej zásadnou je otázka, aké faktory vplývali na tvorbu nového sakrálného mobiliára, prípadne na odstraňovanie a nahrádzanie toho predchádzajúceho. V neposlednom rade je táto štúdia demonštráciou potenciálu prezentovať historický, umelecký, náboženský a kultúrny vývoj v možnostiach regionálneho múzea.

Základným a nosným prameňom poznania v tejto štúdii, ako nasvedčuje aj samotný názov, je zbierkový fond Liptovského múzea. Ten je doplnený poznatkami o iných dochovaných exemplároch mobiliára z regiónu, nehnuteľných sakrálnej objektoch, a taktiež o informácie zachytené v písomných prameňoch a odbornej literatúre.

Skúmané obdobie tejto štúdie zahŕňa 15. – 18. storočie. Toto časové rozpätie je zvolené preto, že zachytáva obdobie od vzniku najstarších dochovaných fragmentov sakrálného mobiliára v regióne (15. storočie), rozšírenie reformácie (16. – 17. storočie) a následnú rekatolizáciu / protireformáciu (17. – 18. storočie). Ide o obdobie, počas ktorého je možné predpokladať zásadné zmeny v nazeraní na sakrálnej mobiliár ako taký a na potrebu jeho udržiavania či dopĺňania. Zároveň ide o obdobie, pri ktorom je pomerne malé množstvo písomných prameňov s potenciálom nájsť odpovede na hlavné výskumné otázky, čo ešte viac znásobuje význam dochovaného sakrálného mobiliára ako prameňa pre historický výskum.

Pre kompletnosť je na mieste uviesť, že Liptovské múzeum nie je jedinou pamäťovou inštitúciou, ktorá v súčasnosti uchováva mobiliár z Liptova. Ešte v období existencie Habsburskej monarchie sa niektoré historicky a umelecky cenné časti mobiliáru dostali do Budapešti. Maďarská národná galéria v súčasnosti uchováva viaceré prvky stredovekého gotického mobiliáru z Liptova, konkrétne ide o oltáre z Liptovskej Mary, Liptovského Ondreja, ale aj časti oltárov z Dovalova a Partizánskej Ľupče. Ďalšie časti mobiliáru z Liptova sa dostali do zbierok Slovenského národného múzea (Dovalovo, Svätý

Kríž), Slovenskej národnej galérie (Dúbrava, Palúdzka, Partizánska Ľupča) a Liptovskej galérie Petra Michala Bohúňa.³

Gotický mobiliár v zbierkach Liptovského múzea

Do obdobia okolo roku 1518 je datovaná aj dvojica plastík, vyhotovená pre kostol v Liptovskom Trnenci, konkrétne ide o evanjelistov Matúša a Mareka.

Najstaršie dochované kostoly na území Liptova pochádzajú z 13. storočia, no archeologicky boli zistené aj staršie sakrálne stavby už z 11. a 12. storočia (Komjatná, Liptovská Mara, Liptovský Mikuláš).⁴ Je nepochybné, že tieto chrámy boli už bezprostredne od svojho vzniku vybavené určitým mobiliárom nevyhnutným pre konanie bohoslužieb. Postupne sa do chrámov dopĺňali aj predmety s primárne dekoračnou a kultovou funkciou, teda mobiliár s umeleckou hodnotou. Dovybavenie chrámov mobiliárom bol vo väčšine prípadov zrejme postupný proces, ktorý podmienovali najmä hospodárske a finančné možnosti farností a ich svetských donátorov. Táto skutočnosť značne ovplyvňuje zachovanosť stredovekého mobiliáru. V rámci regiónu Liptova sa zachovali viaceré časti stredovekého chrámového mobiliáru, najmä oltáre, ale samostatne aj figurálne plastiky a tabuľové maľby. Najstaršie exempláre z obdobia gotiky v regióne pochádzajú z 15. storočia. V zbierkovom fonde Liptovského múzea ide o sochu stvárňujúcu sv. Michala Archanjela z obdobia okolo roku 1475. Vytvoril ju tesár Pavol zo Svätého Michala a pochádza z rímskokatolíckeho kostola sv. Michala v obci Liptovský Michal. Z plastiky sa dochovala hlava, trup a nohy. Okolo roku 1490 vznikla taktiež plastika apoštola Pavla, ktorá sa pôvodne nachádzala v kostole sv. Anny v Liptovskej Anne. Do obdobia okolo roku 1518 je datovaná aj dvojica plastík, vyhotovená pre kostol v Liptovskom Trnenci, konkrétne ide o evanjelistov Matúša a Mareka. Liptovské múzeum uchováva aj niekoľko diel z prvých desaťročí 16. storočia. Pravdepodobne

Obr. 1 – Sv. Michal Archanjel, polychrómovaná drevorezba, okolo r. 1475, Liptovský Michal. Zbierkový fond Liptovského múzea.

³ BIATHOVÁ, Katarína. *Maliarske prejavy stredovekého Liptova*. Bratislava : Tatran, 1983, s. 176 – 207.

⁴ KOSOVÁ, Katarína (red.). *Národné kultúrne pamiatky na Slovensku - okres Ružomberok*. Bratislava : Pamiatkový úrad Slovenskej republiky – Slovart, 2008, s. 166 – 167; ULIČNÝ, Ferdinand. *Dejiny Liptova od 9. do 19. storočia*. Liptovský Hrádok : Komunitná nadácia Liptov, 2015, s. 100 – 101, 129.

z kostola sv. Mikuláša v Liptovskom Mikuláši pochádzajú dve obojstranné tabuľové maľby z obdobia rokov 1510 – 1515. Prvá z tabuľ má na prednej strane sv. Leonarda a na zadnej strane sv. Martina pápeža, druhá tabuľa znázorňuje na prednej strane sv. Valentína biskupa a na zadnej strane sv. Floriána. Z obdobia okolo roku 1530 sa dochovala plastika Vir Dolorum z Trsteného.⁵

Liptovské múzeum taktiež uchováva jeden takmer kompletný neskorogotický krídlový oltár. Ide o oltár Korunovania Panny Márie z gotického Kostola Všetkých svätých v Ludrovej – Kúte. Ústredným motívom oltára je súsošie pozostávajúce z kľáčiacej Panny Márie, po stranách ktorej sú sediaci Boh Otec a Ježiš Kristus. Pevné krídla oltára zdobia štyri maľby, na každej je znázornená trojica svätých. Súčasťou oltára boli taktiež dve pohyblivé krídla, z ktorých Liptovské múzeum uchováva pravé krídlo. Ľavé krídlo tohto oltára je nezvestné od prvej polovice 20. storočia. Obe pohyblivé krídla sú (boli) z obidvoch strán zdobené dvojicou malieb, všetky znázorňujúce svätcov. Na predných slávnostných stranách išlo o trojice apoštolov, na zadných stranách boli dvojice svätcov. Doposiaľ nie sú spoľahlivo identifikované všetky postavy.⁶ Štefan Nikolaj Hýroš vo svojom rukopisnom diele *Opis starobyľých chrámov kresťanských Ljptova* svätcov identifikoval nasledovne: „Na obydvoch bokoch sú obrazi hore i dolu po traja apoštoli. Von tamže: Štefan a Ladislav králi so svetami, dolu Mikuláš a Franciškán s okovami (jako vo Sv. Ondreji). Na druhom sv. Vojtech s dvoma biskupami mučenníckymi, dolu Barbara, Katarína a Margareta s drakom. Na zadnom boku: Egyd a Juraj, dolu Apollonia a Dorota, na druhom: traja biskupi, jeden s knihou a palicou, druhý s ražňom, tretí v rukách má svoju hlavu, Divyš (Dionys) snáď s Rustikom a Eleutherom, dolu: Krištof, druhý s kališkom, tretí má klinom pribité ruky do hlavy. Všetky tyto podoby majú šaty s bohatými záhyby, nie vše veľmi dlhé, tóna čierno-šedá, škola pražská, malba obstojná.“⁷

Renesančný a barokový mobiliár v zbierkach Liptovského múzea

Ako medzník konca stredoveku na Slovensku sa najčastejšie uvádza bitka pri Moháči v roku 1526, avšak v kontexte problematiky výzdoby kostolov a sakrálného mobiliáru je rozhodujúcim činiteľom najmä rozšírenie reformácie. Reformačné učenie, okrem iného, spochybňovalo využitie obrazov v náboženských prejavoch. Najmä radikálnejšie hnutia reformácie (napr. kalvinizmus) neobjednávali nové dekoračné predmety, v niektorých prípadoch dokonca pristupovali k ničeniu existujúcich oltárov, obrazov a sôch. Takéto radikálne prejavy „ikonoklazmu“ sú známe najmä z oblasti Nizozemska.⁸

Na území Liptova sa v priebehu 16. storočia postupne rozšírilo reformačné učenie Martina Luthera, pričom išlo o spontánny proces bez mocenských vplyvov. Na prelome

⁵ Liptovské múzeum, fond Umelecká história, PL UH 00416, PL UH 00420, PL UH 00421, PL UH 00414, PL UH 422, PL UH 441, PL UH 442; DZURIAK, Stovka 100 Liptovského múzea v Ružomberku, s. 119 – 120.

⁶ ANDERSSENOVA, Mária – MOČÁRY, Branislav – SVRČEK, Peter ml. – VANDÁK, Jozef. *Kostol Všetkých svätých v Ludrovej – Kúte. Svedok stáročí*. Ružomberok : SOVA, 2007, s. 33.

⁷ HÝROŠ, Štefan Nikolaj. *Opis starobyľých chrámov kresťanských Ljptova. Ku poznaniu veku jejích stavania*. Značeno vo Sv. Michale lypt. dňa 4. septembra 1873 roku, s. 66 – 67.

⁸ LIPINSKA, Aleksandra. Altarpieces and the Reformation: Mobility and Contestation. In: POOLE, K. – DOMÍ-NIGUEZ TORRES, M. (eds.) *Routledge Resources Online – The Renaissance World*. 2024, s. 1 – 2. Dostupné na internete: <https://www.academia.edu/127228983/Altarpieces_and_the_Reformation_Mobility_and_Contestation> [15. 12. 2025]. <https://doi.org/10.4324/9780367347093-RERW190-1>

16. a 17. storočia už na Liptove žilo okolo 17 000 dospelých evanjelikov a len približne 1000 dospelých katolíkov. Len v dvoch farnostiach v tom čase pôsobili katolícki farári, konkrétne v Liptovských Sliachoch a v Kvačanoch.⁹

Rozsiahla zmena v náboženskej štruktúre obyvateľstva sa jasne prejavila aj na sakrálnom mobiliári. Do dnešných dní sa vo viacerých kostoloch, ale aj v pamäťových inštitúciách, dochovali početné príklady sakrálneho mobiliáru z regiónu Liptova z obdobia stredoveku, najmä z 15. storočia, čo nám nepriamo vypovedá aj o prejavoch šírenia reformačného učenia. Ukazuje sa totiž, že šírenie protestantizmu na Liptove sa zrejme nespájalo s ničením chrámovej výzdoby. Je síce pravda, že v prípade niektorých oltárov sú dnes stratené určité časti (napr. centrálna skriňa oltára z Liptovskej Mary),¹⁰ ale absencia písomných prameňov neumožňuje túto skutočnosť zovšeobecniť na cieľené ničenie z náboženských dôvodov. Naopak, je očividné, že rozšírenie reformácie znamenalo výrazný útlm v tvorbe nových dekorácií v kostoloch na Liptove. Ojedinelým príkladom v zbierkovom fonde je plastika Vir Dolorum z Liptovských Sliachov z roku 1560 od Ondreja Jacka, ktorú v súčasnosti uchováva Liptovské múzeum.¹¹ V tomto prípade je to však pravdepodobne dané pretrvávajúcou príslušnosťou farnosti Liptovské Sliache k rímskokatolíckej cirkvi, čo bolo podmienené najmä feudálnou príslušnosťou obce pod kláštor premonštrátov v Kláštore pod Znievom.¹² Zároveň, nemožno tvrdiť, že by rozšírenie reformácie znamenalo úplné zastavenie tvorby novej výzdoby v kostoloch. Napríklad, v zápise mestskej knihy Nemeckej Ľupče (dnes Partizánskej Ľupče) z roku 1654 je doložené, že evanjelický farár v Nemeckej Ľupči Šimon Frivaldský v minulosti inicioval nešpecifikované dekoračné práce na tamojšom kostole.¹³ Môžeme uvažovať, že ide o odkaz na osadenie renesančno – barokového protestantského oltára s pevnými a pohyblivými

Obr. 2 – Vir Dolorum, polychrómovaná drevorezba, okolo r. 1560, Liptovské Sliache. 1560. Zbierkový fond Liptovského múzea.

⁹ ULÍČNÝ, Ferdinand. *Dejiny Liptova od 9. do 19. storočia*, s. 339 – 340.

¹⁰ BIATHOVÁ, Katarína. *Maliarske prejavý stredovekého Liptova*, s. 182 – 184.

¹¹ Liptovské múzeum, fond Umelecká história, PL UH 00415; DZURIAK, Stovka 100 Liptovského múzea v Ružomberku, s. 119.

¹² ULÍČNÝ, Ferdinand. *Dejiny Liptova od 9. do 19. storočia*, s. 122; KÚTNIK-ŠMÁLOV, Jozef. *...myšlienky zostávajú : Liptovské Sliache 1251 – 2001*. Liptovské Sliache : Obecný úrad, 2002, s. 42.

¹³ „prohlidagicz na gehu mnoha dobrodeni a snažnost, kteru vykonal zwaszte pry ozdobowany nasseho chramu“ ŠA LM, fond M L, kart. 1, bez inv. č., *Úradné knihy 1401(1556) – 1742*, fol. 264v; VÍTEK, Peter – STRAKA, Ľubomír. *Pod obojím : Dejiny Cirkveného zboru ECAV na Slovensku, Partizánska Ľupča*. Liptovský Mikuláš : Tranoscius, 2025, s. 31 – 38.

krídlami, ktorý sa v súčasnosti nachádza v rímskokatolíckom farskom kostole sv. Matúša. Tento oltár mal kostolu darovať Gašpar Illésházy, ktorý bol v rokoch 1616 – 1646 majiteľom Likavského panstva. Prípadnú súvislosť tohto oltára s úsilím farára Šimona Frivaldského však nedovoľuje jednoznačne potvrdiť absencia priamej zmienky, ako aj veľmi neurčité datovanie.¹⁴

Ďalšia zásadná zmena prišla s rekatolizáciou resp. protireformáciou. Ako píše F. Uličný, obzvlášť silné rekatolizačné snahy sa spájajú s rokmi 1670 – 1681. V tomto období dochádzalo na mnohých miestach k zatýkaniu evanjelických kňazov a zaberaniu kostolov pre katolíkov.¹⁵ Dochovaný sakrálny mobiliár zároveň naznačuje, že práve v tomto období sa nanovo rozbehli snahy o dekoráciu chrámov. Už v roku 1677 dal svätomarský farár a spišský prepošt Andrej Ondrejko vyhotoviť neskororenesančný bočný oltár Štyroch panien mučeníc, stojaci na jednoduchej murovanej menze. Oltár má dvojetážovú architektúru s ušnicovou ornamentikou. Oltáru dominujú plastiky sv. Dorothy, sv. Barbory, sv. Kataríny a sv. Margity. Uprostred oltárneho nadstavca je umiestnená socha Panny Márie s Ježiškom, po stranách sú sochy dvoch svätcov – sv. Jána Evanjelistu a pravdepodobne sv. Andreja. O rok neskôr bol rovnakým majstrom vyhotovený aj hlavný oltár. Centrálnym motívom tohto oltára je súsošie Panny Márie a uhorských kráľov sv. Štefana a sv. Ladislava. Po stranách sú umiestnené sochy sv. Alžbety a sv. Margity uhorskej. Uprostred oltárneho nadstavca je súsošie Korunovania Panny Márie, po stranách sochy sv. Jána Evanjelistu a sv. Pavla apoštola. Stĺpovú architektúru oltára dopĺňajú početné dekoračné doplnky v podobe ušnic, putti, viniča a štylizovaných rastlinných prvkov. V súvislosti s inštaláciou nových oltárov boli rozobrané pôvodné gotické krídlové oltáre.¹⁶

V priebehu 17. storočia sa ešte stretávame s doznievajúcimi renesančnými umeleckými formami, ale zároveň aj s nastupujúcim barokom. Barok je niekedy označovaný za jeden z nástrojov rekatolizácie. Je to pochopiteľné, pretože estetika baroka smerovala do oblasti citového vnímania. Najvýraznejším nositeľom barokového slohu sa stali farské a kláštorné kostoly. Interiéry rímskokatolíckych barokových kostolov sú charakteristické bohatstvom tvarov a farieb, čím upútali veriacich najmä svojím vzhľadom. To bolo v ostrom kontraste voči evanjelickým chrámom, v ktorých bol kladený dôraz na hovorené slovo.¹⁷

Rekatolizácia resp. protireformácia v rámci Liptova prebiehala nerovnomerne, čo bolo spôsobené najmä rozdielnym prístupom vrchnosti k náboženskej otázke. Tradičným podporovateľom katolíckej cirkvi bol panovnícky rod Habsburgovcov a naopak šľachta sa vo väčšine prípadov pridržiavala evanjelického náboženstva. V rámci Liptova tak rekatolizácia mala podporu zhora na tých miestach, kam siahala priama moc štátu a rímskokatolíckej cirkvi. Dôležitým momentom bol rok 1670, kedy cisárske vojská obsadili hrad

¹⁴ KRESÁNEK, Peter a kol. *Ilustrovaná encyklopédia pamiatok Slovensko*. Banská Bystrica : Tlačiarne BB, spol. s r.o., 2009, s. 661.

¹⁵ ULICHNÝ, Ferdinand. *Dejiny Liptova od 9. do 19. storočia*, s. 340.

¹⁶ Liptovské múzeum, fond Umelecká história, R 2003/00180, R 2003/00182; DZURIAK, Stovka 100 Liptovského múzea v Ružomberku, s. 35 – 36; KRESÁNEK, Peter a kol. *Ilustrovaná encyklopédia pamiatok Slovensko*. Banská Bystrica : Tlačiarne BB, spol. s r.o., 2009, s. 686.

¹⁷ CAMBEL, Samuel (red.) *Dejiny Slovenska II (1526 – 1848)*. Bratislava : Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1987, s. 302 – 304.

Likava. Jeho dovtedajší majiteľ Štefan Thököly prišiel o hrad po tom, ako bolo odhalené tzv. Vesselényiho sprisahanie, do ktorého sa zapojil. Hrad Likava vtedy prešiel do priamej správy štátu, a spolu s ním aj celé hradné panstvo.¹⁸ Panstvo hradu Likava zahrňovalo väčšinu západnej polovice Liptova. Naopak, východ Liptova bol charakterizovaný množstvom prevažne menších zemianskych obcí, preto priamy vplyv štátu tu bol výrazne menší. Toto rozdelenie sa v praxi prejavilo aj tým, že rekatolizácia resp. protireformácia dosiahla na Liptove len čiastočný úspech. Napríklad okolo roku 1828 žilo na Liptove približne 40 500 dospelých katolíkov (51,8%) a približne 36 500 dospelých evanjelikov (46,7%).¹⁹ Konfesionálne rozdelenie regiónu je viditeľné doposiaľ, pretože na Dolnom Liptove (v západnej časti regiónu) jednoznačne prevažuje rímskokatolícke obyvateľstvo. Naopak, vo väčšine obcí Horného Liptova (východná časť regiónu) dominuje evanjelické obyvateľstvo.²⁰

Zmeny náboženských pomerov v regióne koncom 17. storočia sa odrážajú aj na sakrálnnej architektúre a mobiliári. Stavebné prejavy barokového slohu sú na Liptove pomerne zriedkavé. Je to spôsobené najmä tým, že v dobách rekatolizácie boli evanjelikom odoberané už existujúce chrámy, teda neexistovala priama potreba budovať nové kostoly. Azda najvýraznejším príkladom barokového štýlu v samotnej chrámovej stavbe je kostol sv. Juraja v Bobrovci. Ide o pôvodne stredoveký gotický kostol, ktorý však prešiel výraznou barokovou prestavbou, počas ktorej bola zbúraná pôvodná hlavná loď, pričom na jej mieste bola v priečnom smere postavená väčšia loď zakončená novou svätyňou.²¹

Naopak, výraznejšie je barok zastúpený v sakrálnom mobiliári. Barokové oltáre sa nachádzali či nachádzajú v rímskokatolíckych kostoloch v Dovalove, Dúbrave, Hybiach, Kvačanoch, Liptovskej Kokave, Liptovskej Mare, Liptovskej Sielnici, Liptovských Matiašovciach, Liptovskom Jáne, Svätom Kríži, Liptovskom Michale, Liptovskom Ondreji, Martinčeku, Okoličnom, Partizánskej Ľupči, Pribyline, Valaskej Dubovej, Važci, Veľkom Borovom, Vyšnej Boci.²² Barokové oltáre však nájdeme aj v niektorých evanjelických kostoloch, napríklad v Hybiach, Jakubovianoch, či v prenesenom evanjelickom artikulárnom kostole z Paludze.²³ Ukazuje sa, že barok je prakticky rovnomerne rozšírený po celom Liptove. Zriedkavejší výskyt barokových oltárov v evanjelických chrámoch je pritom podmienený najmä tým, že vo väčšine prípadov ide o novšie stavby, ktoré boli budované až po prijatí Tolerančného patentu Jozefa II. v roku 1781.

Liptovské múzeum uchováva viacero exemplárov barokového umenia. Koncom 17. storočia boli pre kostol v Martinčeku vytvorené plastiky uhorských svätcov sv. Štefana a sv. Imricha. Z prelomu 17. a 18. storočia pochádzajú sochy apoštolov sv. Petra a sv. Pavla z bližšie neurčenej lokality, v rovnakom období bola vyhotovená aj trojica plastík

¹⁸ HÝROŠ, Štefan Nikolaj. *Zámok Ljkava a jeho páni, poľahom na državie, Ljptov a okolie*. Turč. Sv. Martin : Tlačou kníhtlač.-účasťin. spolku. – Nákladom spisovateľovým, 1876, s. 297 – 303.

¹⁹ ULÍČNÝ, Dejiny. *Dejiny Liptova od 9. do 19. storočia*, s. 339 – 341.

²⁰ MAJO, Juraj – KUSENDOVÁ, Dagmar. *Náboženský atlas Slovenska*. Bratislava : DAJAMA, 2015, s. 10 – 32.

²¹ KRESÁNEK, Peter a kol. *Ilustrovaná encyklopédia pamiatok Slovensko*, s. 677.

²² *Hnuteľné pamiatky stredoslovenského kraja v štátnych zoznamoch*. Banská Bystrica : Slovenský ústav pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody, stredisko v Banskej Bystrici, 1970, s. 105 – 151; KRESÁNEK, Peter a kol. *Ilustrovaná encyklopédia pamiatok Slovensko*, s. 657 – 682.

²³ *Hnuteľné pamiatky stredoslovenského kraja v štátnych zoznamoch*, s. 105 – 151.

z výzdoby kostola sv. Jána Krstiteľa v Liptovskej Teplicke, menovite ide o sochy sv. Mikuláša, sv. Matúša Evanjelistu a sv. Jána Krstiteľa.²⁴

Obr. 3 – sv. Peter apoštol, polychrómovaná drevorezba, okolo r. 1690 – 1730, bližšie neurčená lokalita. Zbierkový fond Liptovského múzea.

²⁴ Liptovské múzeum, fond Umelecká história, PL UH 07079, PL UH 07085, PL UH 07086, PL UH 07108, PL UH 07109, PL UH 07110, PL UH 07111; DZURIAK, Karol (zost.). *Stovka 100 Liptovského múzea v Ružomberku*, s. 121.

Barok sa na Liptove uplatňoval ešte aj v priebehu 18. storočia, kedy už postupne prechádzal do rokoka.²⁵ Zbierkový fond Liptovského múzea je pomerne bohatý na mobiliár z tohto obdobia. Predstavujú ho sochárske vyobrazenia rôznych svätých,²⁶ spomedzi ktorých je vhodné osobitne spomenúť Jána Nepomuckého. Ján Nepomucký bol svätorečený v roku 1729, teda práve v období rekatolizácie / protireformácie, pričom jeho kult sa výrazne šírila v Habsburskej monarchii, najmä za vlády cisárov Leopolda I., Jozefa I. a Karola VI.²⁷ Liptovské múzeum uchováva tri rezbárske stvárnenia Jána Nepomuckého z 18. storočia, ktoré pochádzajú z Liptovských Sliačov, z Paludze, a z bližšie neurčeného miesta.²⁸ Charakteristický pre barok je taktiež mariánsky kult, ktorý je v zbierkovom fonde zastúpený dvojicou sochárskych stvárnení Nepoškvrnenej (tzv. Immaculaty) z Paludze, a taktiež sochou Madony s Ježiškom z Ružomberka. Unikátom je olejomaľba loretánskych litánií z kostola sv. Anny v Liptovskej Anne. Na maľbe je 54 menších vyobrazení, z ktorých väčšina predstavuje obrazové stvárnenia jednotlivých veršov z rovnomennej modlitby.²⁹ Neoddeliteľnou súčasťou barokového umenia sú stvárnenia anjelikov detí, tzv. putti. Liptovské múzeum uchováva viacero exemplárov putti, a to v podobe celej postavy, prípadne hlavy na obláčiku.³⁰

Záver

Sakrálny mobiliár môže byť predmetom vedeckého výskumu z rôznych hľadísk. Je predovšetkým cenným historickým i umeleckým svedectvom doby svojho vzniku, ktorý v širšom kontexte vypovedá o kultúrnom vývoji. Vo všeobecnosti platí, že postupne dochádzalo k striedaniu jednotlivých hlavných umeleckých štýlov, avšak na regionálnej úrovni je často možné pozorovať rôzne silné odchýlky od univerzálnych trendov.

V regióne Liptova je jasne vidieť štandardnú postupnosť umeleckých slohov, avšak intenzita ich prejavov sa v sakrálnom mobiliári prejavuje veľmi nerovnomerne. Obdobie gotiky sa spája so vznikom mnohých gotických kostolov, čím bola postupne naplnená základná potreba stavebnej infraštruktúry pre rozhodujúcu časť obyvateľstva. Tieto chrámy boli ešte v stredoveku postupne obohacované o sakrálny mobiliár, ktorý sa z veľkej časti dochoval až doposiaľ. Obdobie reformácie však prináša výrazný útlm v tvorbe nového mobiliáru, a naopak, následné obdobie rekatolizácie resp. protireformácie bolo sprevádzané rozsiahlym dopĺňaním nového zariadenia, ktoré v niektorých prípadoch úplne nahradilo pôvodný mobiliár. Aj z týchto dôvodov je v hnutelnom vybavení liptovských kostolov renesančný sloh slabo zastúpený, a naopak, barokové umenie je mimoriadne časté. Tieto umelecké slohy sa v architektúre liptovských kostolov prejavovali prevažne na prestavbách už existujúcich stredovekých kostolov.

²⁵ DZURIAK, Karol (zost.). *Stovka 100 Liptovského múzea v Ružomberku*, s. 121.

²⁶ Liptovské múzeum, fond Umelecká história, PL UH 21111, PL UH 21112, PL UH 07071, PL UH 07077, PL UH 07106, PL UH 07107.

²⁷ ŽIŽKOVÁ, Markéta. *Kult svätého Jana Nepomuckého a jeho projevy v umění barokní Prahy*. Bakalárska diplomová práca. Brno : Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, 2011, s. 5 – 11.

²⁸ Liptovské múzeum, fond Umelecká história, PL UH 07069, PL UH 07075, PL UH 07098.

²⁹ Liptovské múzeum, fond Umelecká história, PL UH 07076, PL UH 07078, PL UH 07094, PL UH 91718.

³⁰ Liptovské múzeum, fond Umelecká história, PL UH 07054, PL UH 07055, PL UH 07056, PL UH 07057, PL UH 07058, PL UH 07059, PL UH 07060, PL UH 07061, PL UH 07062, PL UH 07063, PL UH 07080, PL UH 07083, PL UH 07088, PL UH 07089, PL UH 07102, PL UH 07103.

Súbor sakrálného mobiliáru v zbierkovom fonde Liptovského múzea svojou skladbou vytvára pomerne ucelený obraz o vývoji sakrálného umenia. Sú v ňom prierezovo zachytené hlavné umelecké slohy, ale zároveň je jasne pozorovateľná istá nevyváženosť podľa doby vzniku sakrálného mobiliáru, predovšetkým v súvislosti s úplnou absenciou sakrálného mobiliáru z obdobia reformácie. Táto skutočnosť však jasne odzrkadľuje náboženský vývoj Liptova a je sama o sebe svedectvom doby. Sakrálny mobiliár v zbierkovom fonde Liptovského múzea teda odráža nielen všeobecné umelecké trendy v širšom kontexte, ale aj regionálne špecifiká a náboženský vývoj oblasti.

BIBLIOGRAFIA

Pramene:

Liptovské múzeum, fond Umelecká história

ŠA LM, fond M L, kart. 1, bez inv. č., *Úradné knihy 1401(1556) – 1742, 1723 – 1755*.

Literatúra:

ANDERSSENOVÁ, Mária – MOČÁRY, Branislav – SVRČEK, Peter ml. – VANDÁK, Jozef. *Kostol Všetkých svätých v Ludrovej – Kúte. Svedok stáročí*. Ružomberok : SOVA, 2007, 61 s. ISBN 978-80-969760-4-1.

BIATHOVÁ, Katarína. *Maliarske prejavy stredovekého Liptova*. Bratislava : Tatran, 1983, 228 s.

CAMBEL, Samuel (red.). *Dejiny Slovenska II (1526 – 1848)*. Bratislava : Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1987, 856 s.

DZURIAK, Karol (zost.). *Stovka 100 Liptovského múzea v Ružomberku*. Ružomberok : Liptovské múzeum v Ružomberku, 2013, 143 s. ISBN 978-80-970094-9-6.

Hnuteľné pamiatky stredoslovenského kraja v štátnych zoznamoch. Banská Bystrica : Slovenský ústav pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody, stredisko v Banskej Bystrici, 1970, 491 s.

HÝROŠ, Štefan Nikolaj. *Opis starobyľných chrámov kresťanských Lypťova. Ku poznaniu veku jejich stavania*. Značeno vo Sv. Michale lypt. dňa 4. septembra 1873 roku, 96 s.

HÝROŠ, Štefan Nikolaj. *Zámok Lykava a jeho páni, poťahom na državie, Lypťov a okolie*. Turč. Sv. Martin : Tlačou kníhtlač.-účastin. spolku. – Nákladom spisovateľovým, 1876, s. 297 – 303.

KOSOVÁ, Katarína (red.). *Národné kultúrne pamiatky na Slovensku - okres Ružomberok*. Bratislava : Pamiatkový úrad Slovenskej republiky – Slovart, 2008, 287 s. ISBN 978-80-8085-673-1.

KRESÁNEK, Peter a kol. *Ilustrovaná encyklopédia pamiatok Slovensko*. Banská Bystrica : Tlačiarne BB, spol. s r.o., 2009, 983 s. ISBN 978-80-969839-0-2.

KÚTNIK-ŠMÁLOV, Jozef. *...myslienky zostávajú : Liptovské Sliače 1251 – 2001*. Liptovské Sliače : Obecný úrad, 2002, 160 s. ISBN 80-968570-0-2.

LIPINSKA, Aleksandra. Altarpieces and the Reformation: Mobility and Contestation. In: POOLE, K. – DOMÍNGUEZ TORRES, M. (eds.) *Routledge Resources Online – The*

- Renaissance World*. 2024, s. 1 – 18. Dostupné na internete: <https://www.academia.edu/127228983/Altarpieces_and_the_Reformation_Mobility_and_Contestation> [15. 12. 2025]. <https://doi.org/10.4324/9780367347093-RERW190-1>
- MAJO, Juraj – KUSENDOVÁ, Dagmar. *Náboženský atlas Slovenska*. Bratislava : DAJAMA, 2015, 56 s. ISBN 978-80-8136-052-7.
- ULIČNÝ, Ferdinand. *Dejiny Liptova od 9. do 19. storočia*. Liptovský Hrádok : Komunitná nadácia Liptov, 2015, 416 s. ISBN 978-80-971658-0-2.
- VÍTEK, Peter – STRAKA, Ľubomír. *Pod obojím : Dejiny Cirkevného zboru ECAV na Slovensku, Partizánska Ľupča*. Liptovský Mikuláš : Transcius, 2025, 184 s. ISBN 978-80-7140-650-1.
- ŽIŽKOVÁ, Markéta. *Kult svätého Jana Nepomuckého a jeho projevy v umění barokní Prahy*. Bakalářská diplomová práce. Brno : Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, 2011, 33 s.

Adresa autora:

Mgr. Tomáš Pastucha, PhD.
Liptovské múzeum, Námestie Š. N. Hýroša 10,
034 50 Ružomberok
e-mail: tomas.pastucha@liptovskemuzeum.sk